

Cytowanie

CHICAGO: P. Szreniawski, *Autonomia w ramach hierarchii konstytucyjnej*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2023, nr 5, s. 299–311, <https://doi.org/10.15804/ppk.2023.05.21>

APA: Szreniawski, P. (2023), *Autonomia w ramach hierarchii konstytucyjnej*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” nr 5, s. 299–311, <https://doi.org/10.15804/ppk.2023.05.21>

Piotr Szreniawski

ORCID ID: 0000-0002-3448-0298

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

E-mail: piotr.szreniawski@mail.umcs.pl

Autonomia w ramach hierarchii konstytucyjnej

Słowa kluczowe: autonomia, hierarchia, tworzenie prawa

Keywords: autonomy, hierarchy, law making

Streszczenie

Zgodnie z teorią rywalizacji hierarchii, konstytucja zawiera szczyty hierarchii, będących systemami norm. Ze względu na ich umiejscowienie w konstytucji, takie hierarchie można nazwać hierarchiami konstytucyjnymi. Hierarchie te rywalizują ze sobą w ramach dynamicznego – chociaż długotrwałego – procesu przekształcania konstytucji. Autonomia w ramach hierarchii konstytucyjnej to istnienie określonego zakresu samodzielności, w szczególności w zakresie tworzenia prawa wewnętrznego lub miejscowego. Takie prawo musi być zgodne z ogólną treścią konstytucji. Autonomia w ramach hierarchii konstytucyjnej jest połączeniem sprzecznych tendencji dotyczących podporządkowania i niezależności. Pierwsze praktyczne próby stosowania teorii rywalizacji hierarchii do badań nad autonomią w ramach hierarchii konstytucyjnych różnych państw zachęcają do podejmowania kolejnych działań w tym zakresie.

Abstract**Autonomy within a Constitutional Hierarchy**

According to the Hierarchies Rivalry Theory, a constitution contains the tops of hierarchies, understood as systems of norms. Due to their position in the constitution, such hierarchies may be called constitutional hierarchies. These hierarchies compete with one another in a dynamic – albeit long-term – process of transforming the constitution. Autonomy within the constitutional hierarchy means the existence of a specific scope of independence, in particular in the area of creating internal or local law. Such law must be consistent with the general contents of the constitution. Autonomy within the constitutional hierarchy is a combination of conflicting tendencies of subordination and independence. The first practical attempts to apply the Hierarchies Rivalry Theory to research on autonomy within the constitutional hierarchies of various countries encourage further actions in this area.

✱

I. Wprowadzenie

Metafora pokoju nastolatka może przedstawiać autonomię jako zagadnienie ciekawe i złożone, dotyczące tak wartości, jak i realnych kwestii władzy. O ile do pokoju nastolatka nie wolno wchodzić bez pozwolenia, o tyle władze państwa nie mogą ingerować w kwestie ustrojowe uregulowane w ramach danej autonomii. Oczywiście posługiwanie się metaforami – mimo określonego potencjału w zakresie inspirowania rozważań – mogą być mylące, stąd niekiedy należy korzystać jednocześnie z kilku metafor i w ten sposób unikać jednostronnego spojrzenia na analizowane zagadnienie. Konstytucja – zgodnie ze źródłosłowem – może być widziana jako coś dotyczącego budowania. Konstytuowanie budowli państwowej, umożliwiającej obywatelom zaspokajanie funkcji życiowych, ale także w pewnym stopniu zapewnianie bezpieczeństwa i spokoju, przypomina tworzenie domu, a potem dbanie o jego stan. Należy zauważyć, że od stopnia zadbania o całość domu w dużym stopniu zależy także stan mieszczących się w nim poszczególnych pomieszczeń, ale także, że ich stan wpływa na stan całości.

II. Pojęcie autonomii

Pojęcie autonomii jest stosowane w różnych dziedzinach nauki oraz w praktyce społecznej, a jego znaczenie w pewnym stopniu zależy od kontekstu, w którym jest używane. Pojęcie autonomii wykorzystywane jest m.in. w pedagogice – zarówno w odniesieniu do ucznia, jak i nauczyciela – dla określenia możliwości decydowania o własnych działaniach, a nie tylko odgrywania ściśle określonej roli¹. Dla istnienia realnej autonomii kluczowa jest aktywność własna jednostki². Dostrzegając analogię między osobą a jednostką organizacyjną, wskazać należy, że dla autonomii konieczna jest również zdolność do autorefleksji³. Zdolność ta przejawia się w dostrzeganiu dostępnych, różnych opcji działania, i wyborze jednej z tych opcji. W kontekście prawa konstytucyjnego, autonomia często jest utożsamiana z autonomią terytorialną, która dotyczy podmiotów zajmujących fragment powierzchni kraju, i wyróżniających się określoną odrębnością. Autonomia kojarzona jest z regionami autonomicznymi, ale także łączy się z ustrojem państw federacyjnych czy z dużym stopniem samodzielności wybranych prowincji. Autonomia terytorialna daje tym podmiotom pewną niezależność w zakresie prawodawstwa, administracji i sądownictwa, co pozwala na podejmowanie decyzji w kwestiach dotyczących ich wewnętrznych spraw⁴. Jednocześnie, autonomia może być rozumiana jako zdolność podmiotów do samodzielnego regulowania swoich stosunków prawnych w określonym zakresie. W tym ujęciu, autonomia – widziana w kontekście normatywnym – odnosi się do zdolności do samodzielnego tworzenia norm prawnych oraz interpretowania ich treści w sposób niezależny od organów nadrzędnych. Należy jednak zwrócić uwagę, że autonomia nie może być rozumiana jako całkowita niezależność podmiotów od prawa wyższego rzędu. W praktyce, autonomia terytorialna i autonomia

¹ A. Popławska, *Idea samorządności. Podmiotowość – Autonomia – Pluralizm*, Białystok 2001, s. 31.

² L. Myszka-Strychalska, *Autonomia jako zadanie (auto)edukacyjne młodzieży*, „Roczniki Pedagogiczne” 2020, nr 4, s. 111, <https://doi.org/10.18290/rped20124-8>.

³ S. Cuypers, *Autonomia hierarchiczna, samoidentyfikacja i samoocena*, „Etyka” 2010, nr 43, s. 94–95.

⁴ A. Kuchciak, *Autonomia terytorialna w europejskich krajach śródziemnomorskich* [w:] *Aktualne problemy ochrony wolności i praw mniejszości w Polsce i na świecie*, red. J. Banach-Gutierrez, M. Jabłoński, Wrocław 2017, s. 114.

w ramach systemu normatywnego są ze sobą ściśle powiązane i wzajemnie wpływają na siebie, tworząc złożony system relacji prawnych i politycznych wewnątrz danego państwa czy regionu.

Zagadnienie autonomii łączy się z dostrzeganiem realnych interesów, ale także obejmuje kwestie ambicji czy tożsamości i obejmuje zagadnienia dotyczące zarówno relacji państwa z mniejszymi od niego, jak i z większymi strukturami. Z jednej strony nawet spodziewane pogorszenie warunków materialnych nie jest wystarczającym argumentem przeciw dążeniom niepodległościowym⁵, ale przynależność do sprawnego i przyjaznego państwa może być argumentem za unikaniem takich dążeń. Potencjalne konflikty między przekraczającą granice wspólnotą narodową i państwem mogą prowadzić do poszukiwań wspólnot łączących państwa⁶. Takie dążenia mogą być przejawem nie tyle rywalizacji w ramach jednego państwa, ale być widziane w szerszym kontekście, jako dostrzeganie łączności ze wspólnotą przekraczającą granice państwa, czy też podporządkowania hierarchii obejmującej społeczność żyjące na terenach należących do różnych państw. Autonomia terytorialna może być wynikiem kompromisu między dążeniami federacyjnymi a ustrojem unitaryjnym⁷. Dla regionu autonomicznego duże znaczenie może mieć określony dokument, postrzegany jako swoista minikonstytucja, jak np. statuty regionów autonomicznych w Hiszpanii⁸. Autonomia terytorialna jest zjawiskiem dynamicznym, powiązanym ze stopniem decentralizacji władzy publicznej⁹.

Zagadnienie autonomii w ramach hierarchii konstytucyjnej dotyczy nie tylko autonomii terytorialnej, ale także związane jest ze stopniem niezależności

⁵ T. Brańka, *Autonomia terytorialna we współczesnych stosunkach międzynarodowych*, Poznań 2022, s. 20.

⁶ J. Żyndul, *Państwo w Państwie? Autonomia narodowo-kulturalna w Europie Środkowowschodniej w XX wieku*, Warszawa 2000, s. 175.

⁷ J. Iwanek, *Prawnokonstytucyjne położenie regionów autonomicznych w Hiszpanii* [w:] *Oblicza decentralizmu*, red. J. Iwanek, Katowice 1996, s. 29.

⁸ M. Kozłowska, *Autonomia i regionalizm a integralność państwa* [w:] *Decentralizacja i centralizacja administracji publicznej. Współczesny wymiar w teorii i praktyce*, red. B. Jaworska-Dębska, E. Olejniczak-Szałowska, R. Budzisz, Łódź 2019, s. 79, <https://doi.org/10.18778/8142-301-4.04>.

⁹ J. Iwanek, *Pojęcie autonomii terytorialnej we współczesnej europejskiej przestrzeni demokratycznej* [w:] *Autonomia terytorialna w perspektywie europejskiej*, t. I, *Teoria – Historia*, red. M. Domagała, J. Iwanek, Toruń 2014, s. 10.

ci określonych organizacji a nawet jednostek – chociaż w perspektywie teorii rywalizacji hierarchii podporządkowanie jednostki jednocześnie różnym systemom norm łączy się z rywalizacją między tymi systemami. Zestawienie sofistycznego i platońskiego podejścia do stanowienia prawa ukazuje różnicę między instrumentalnym podejściem do osiągnięcia przez prawodawcę arbitralnie wybranych celów a poszukiwaniem obiektywnie istniejących idei. Autonomiczność prawa zmniejsza wolność wyboru prawodawcy, co można odnieść do konieczności uwzględniania przez prawodawcę realiów społecznych i gospodarczych¹⁰. Autonomiczność nie jest cechą zdobytą raz na zawsze, a ponadto ciągle toczą się spory na temat granic autonomii, choćby w odniesieniu do uczelni wyższych¹¹.

Autonomia w ramach hierarchii konstytucyjnej może być przykładem współistnienia ustrojów. Dotyczy to przede wszystkim zapewnienia określonej swobody działania w sferze prywatnej, jak i umożliwienia kształtowania własnych zasad działania przez organizacje, takie jak partie polityczne¹², związki wyznaniowe¹³, korporacje zawodowe czy przedsiębiorstwa, jednakże również w ramach aparatu państwowego – przede wszystkim w zakresie władzy sądowniczej, której merytokratyczny charakter ma za zadanie m.in. eliminowanie błędnych demokratycznie podejmowanych decyzji prawodawczych¹⁴ jest zapewniana określona swoboda działania, jednakże zgodna z całościowym brzmieniem konstytucji. Autonomia sądów może być postrzegana jako istotny element autonomii prawa wobec polityki¹⁵.

¹⁰ Z. Pulka, *Opozycja instrumentalizm-autonomia w perspektywie filozofii prawa* [w:] *Z zagadnień teorii i filozofii prawa – Autonomia prawa*, red. W. Gromski, Wrocław 2001, s. 174.

¹¹ M. Świątek, *Autonomia publicznych uczelni akademickich w Polsce*, Lublin 2022, s. 32.

¹² J. Uliasz, *Władza sądownicza wobec partii politycznych w Polsce – zagadnienia wybrane*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2011, nr 2, s. 101, <https://doi.org/10.15804/ppk.2011.02.05>.

¹³ W. Brzozowski, *Autonomia związków wyznaniowych jako zasada ustrojowa i prawo podmiotowe*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2023, nr 1, s. 27–38, <https://doi.org/10.15804/ppk.2023.01.02>.

¹⁴ J. Srokosz, *Ukryta polityczność – uzasadnienie merytokratyczne i jego rola w prawotwórstwie*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2020, t. CXXII, s. 95, <https://doi.org/10.19195/0137-1134.122.6>.

¹⁵ M. Smolak, *Sądownictwo konstytucyjne a autonomia prawa wobec polityki*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2003, z. 1, s. 13.

III. Zagadnienie autonomii w perspektywie teorii rywalizacji hierarchii

Autonomia to mniejsza hierarchia, istniejąca w ramach większej hierarchii, ograniczona ogólnymi ramami większej hierarchii, ale wyróżniająca się dużą odrębnością. Autonomia zawiera w sobie pozornie paradoksalne połączenie samodzielności i podporządkowania¹⁶, lub dostrzegania jednocześnie interesu części i całości. Podmiot autonomiczny samodzielnie tworzy zasady, którymi się kieruje¹⁷, lub samodzielnie wybiera, według których zasad będzie działać. Nowość zasad jest zjawiskiem niezbyt częstym, kojarzonym z okresami rewolucji politycznych i przemian ideologicznych. Zwykle zasady istnieją i są znane od dawna, będąc wynikiem obserwacji poprawnych działań, odróżniających się od działań przynoszących szkody w danych warunkach społecznych. Tworzenie autonomii w ramach hierarchii konstytucyjnej wynika z obserwacji szczególnego zbioru przypadków, wobec których ogólnie przyjęta zasada nie tyle nie zawsze się sprawdza, lecz wręcz jej stosowanie częściej byłoby szkodliwe, niż pożyteczne.

Zgodnie z teorią rywalizacji hierarchii, akt normatywny określany jako konstytucja najczęściej zawiera szczyty wielu różnych hierarchii. Nie mówimy zatem o hierarchii, obejmującej całą konstytucję, ale o hierarchii, wynikającej z danego fragmentu konstytucji czy też z wartości, podkreślonej przez przepis zawarty w konstytucji. Autonomia w ramach hierarchii konstytucyjnej obejmuje zatem wyjątek dotyczący większej samodzielności, jednak nie polegający na sprzeczności z całościowym brzmieniem konstytucji. Konstytucję łatwo utożsamiać z jednym statycznym porządkiem norm, lecz według teorii rywalizacji hierarchii, konkretna, nawet formalnie obowiązująca konstytucja, zawiera elementy konkurujące ze sobą. Dynamiczne przemiany, zachodzące w treści, wykładni i stopniu przestrzegania danych norm, są stałym elementem stosowania konstytucji, a nawet jej postrzegania. Materialnie rozumiana konstytucja w tym kontekście podlega ciągłym przemianom, cho-

¹⁶ M. Rutkowska, K. Susabowska, *Paradoks autonomii jednostki w samokierującym się ze społeczeństwie*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2015, nr 230, s. 85 et seq.

¹⁷ M. Błachut, *Autonomia podmiotu a neutralność moralna prawa* [w:] *Z zagadnień teorii i filozofii prawa – Autonomia prawa ze stanowiska teorii i filozofii prawa*, red. J. Helios, Wrocław 2003, s. 42.

ciaż mogą być one rozciągnięte na dziesięciolecia i niezauważalne w niewielkich odstępach czasu.

Rywalizacja między hierarchiami, rozumianymi tutaj jako systemy norm, których szczyty zawarte są w ramach pisanej konstytucji, może się różnić w zależności od konkretnej struktury i charakteru tych hierarchii. Jeśli różne systemy normatywne, reprezentowane przez różne hierarchie, istnieją równolegle, mając swoje własne zasady, wartości i cele, to rywalizacja między nimi polega głównie na rozstrzygnięciu, które normy i wartości będą miały pierwszeństwo w przypadku kolizji. Zauważać należy także wymiar polityczny próbowania narzucenia pierwszeństwa danej hierarchii przed inną hierarchią. Innym przypadkiem, niż równoległe istnienie hierarchii, jest dominacja jednej hierarchii, mimo, że inne hierarchie są formalnie obecne w ramach konstytucji pisanej. W tym przypadku rywalizacja może polegać na ustalaniu, w jaki sposób hierarchia dominująca wpływa na inne hierarchie. W obu przypadkach dostrzegać należy istnienie konfliktów interpretacyjnych, rozumianych jako spory i kontrowersje dotyczące tego, jakie normy i zasady zawarte w konstytucji mają pierwszeństwo. Rywalizacja między hierarchiami zawartymi w konstytucji może prowadzić do konfliktów, ale może także stwarzać możliwość dialogu, negocjacji i ewentualnego porozumienia. W praktyce rozstrzygnięcie sporów dotyczących pierwszeństwa pomiędzy hierarchiami często należy do organów interpretacyjnych, takich jak sądy konstytucyjne. Rywalizacja między hierarchiami normatywnymi w konstytucji może wpływać na elastyczność, interpretację i ewolucję prawa.

Istnienie hierarchii równoległych w konstytucji wiąże się nie tylko z dostrzeganiem różnych wartości, chronionych przez konstytucję, ale także z kwestiami organizacyjnymi, a zatem z przyjęciem, że różne aspekty życia społecznego i instytucji państwowych mogą być uregulowane przez różne hierarchie normatywne. Konstytucja może obejmować części dotyczące nie tylko praw podstawowych, ale także organizacyjnych zasad ustrojowych, sądów, administracji publicznej, działalności partii, związków wyznaniowych czy innych organizacji. W ramach stosowania konstytucji danego państwa istnieje potrzeba wypracowania mechanizmów, które umożliwią spójne działanie i współdziałanie różnych systemów norm, rozumianych jako hierarchie, których szczyty zawarte są w treści konstytucji. Koordynacja może wynikać z przepisów konstytucyjnych, interpretacji organów prawnych lub praktyki ustalanej przez in-

stytucje odpowiedzialne za stosowanie prawa. W przypadku konstytucji państw federalnych, częste jest istnienie konstytucji lub innych aktów podobnej rangi, funkcjonujących równolegle z konstytucją federalną. Oba systemy normatywne są ze sobą powiązane, ale posiadają odrębne obszary regulacji¹⁸.

W wielu systemach prawnych sądy konstytucyjne mają za zadanie monitorować zgodność działań organów państwowych z konstytucją i chronić prawa i wolności jednostek oraz zasady ustrojowe¹⁹. W wielu wypadkach mają one również za zadanie rozstrzygać spory dotyczące zakresu autonomii terytorialnej, decentralizacji władzy publicznej, stosowania prawa miejscowego oraz konfliktów między organami centralnymi a lokalnymi. Sądy mogą interpretować konstytucję i jej przepisy w taki sposób, który respektuje autonomię terytorialną i zapewnia zachowanie równowagi między interesem części i całości państwa. Sądy również odgrywają rolę w rozwiązywaniu sporów między organami władzy wykonawczej – dotyczy to nie tylko sporów między organami centralnymi, ale również przypadków naruszania autonomii przez organ władzy centralnej, jak też naruszania zasad konstytucyjnych przez organ terytorialny. Gdy konflikt między autonomią lokalną a potrzebami ogólnokrajowymi lub interesem ogółu społeczeństwa jest nieunikniony, sądy mogą dokonywać analizy i ustalania granic dopuszczalnego ograniczenia autonomii, uwzględniając nie tylko kontekst prawny, ale także społeczny i polityczny.

Podobieństwa istniejące pomiędzy większą hierarchią a istniejącą w jej ramach hierarchią autonomiczną mogą wynikać z czynników kulturowych, ekonomicznych czy związanych z kwestiami sprawności, jednakże przy całkowitej jednolitości sposobów działania w ramach mniejszej i większej hierarchii nie mamy już do czynienia z autonomią. Autonomia w ramach hierarchii konstytucyjnej przejawia się w różnicach, nie tylko dotyczących możliwości samodzielnego regulowania wybranych kwestii. Subiektywność działań regulacyjnych podejmowanych w ramach mniejszej hierarchii, czyli omawianej

¹⁸ Odrębnym zagadnieniem jest istnienie pozaprawnych systemów normatywnych, równoległych wobec obowiązującego prawa; D. Vuković, B. Spaić, *Parallel Normative Reality: The Informal Order of Corruption and Clientism in Serbia*, „Sociologija” 2022, nr 4, s. 521, <https://doi.org/10.2298/SOC2204519V>.

¹⁹ S. Sciarra, *Rule of law and mutual trust: a short note on constitutional courts as “institutions of pluralism”* [w:] *The Role of Constitutional Courts in the Globalised World of the 21st Century. Proceedings of the 2018 Conference of the Constitutional Court of the Republic of Latvia*, Riga 2019, s. 211.

hierarchii autonomicznej, może być wręcz powodem zapewniania takiej autonomii. Brak narzucania podobieństw w zakresie organizacji czy sposobów działania nie oznacza sprzeczności całościowych interesów hierarchii autonomicznej z całościowym dobrem państwa, ale może być przykładem podziału pracy i specjalizacji. Określona rola podmiotów działających w ramach większego systemu w zakresie tworzenia własnych reguł – a zatem autonomia, rozumiana zgodnie z greckim źródłosłowem – zapewnia możliwość wzajemnego uzupełniania się zróżnicowanych zrzeseń w ramach organizmu państwowego²⁰.

Przypomnieć można, że zgodnie z teorią rywalizacji hierarchii, hierarchie przybierają postacie systemów norm i zrzeseń, przy czym w wielu przypadkach postacie te nakładają się na siebie, a zatem np. związek wyznaniowy, rozumiany jako zrzeseenie, jednocześnie często powiązany jest z systemem norm, czy to dotyczącym działalności wewnętrznej, czy zachowań jego członków. Zauważyć należy jednak, że przyzwyczajenia dotyczące sposobów działania mogą być przenoszone z jednej organizacji do innej, stąd dostrzegać należy również czynniki dotyczące wychowania i uczenia się oraz związaną z nimi rolę rodzin, szkół czy związków wyznaniowych i ich rolę we współtworzeniu kultury politycznej, postaw wobec prawa czy innych zagadnień badanych przez politologię czy socjologię.

Charyzmatycznie zarządzane partie mogą współtworzyć ustrój demokratyczny²¹, ale z drugiej strony przyzwyczajenie do niedemokratycznych działań w ramach partii nie jest czynnikiem sprzyjającym demokratycznym zachowaniom w walce politycznej. Stąd konieczne jest zapewnienie autonomii hierarchiom takim jak system sądownictwa czy innym podmiotom sprawującym kontrolę nad władzą – w tym mediom. Zauważyć należy również znaczenie autonomii organizacji demokratycznych dla ograniczenia autorytarnych ten-

²⁰ Przy czym dostrzegać tu należy zarówno formalny, jak i nieformalny wymiar działań podmiotów posiadających władzę w zakresie prawodawstwa i kontroli tego prawodawstwa. Nieformalny wymiar oddziałuje zarówno na sferę prawodawczą, obejmując relacje społeczne czy kształtowanie opinii publicznej, jak też na sferę kontroli – w tym kontroli sądowej, czy kontroli aktów prawa miejscowego przez administrację rządową – która niekiedy musi polegać na czytaniu konstytucji między wersami, przy uwzględnianiu zarówno skutków podejmowanych działań kontrolnych, jak i prakseologiczny wymiar współpracy w ramach państwa.

²¹ P.T. Magalhães, *Charisma and Democracy: Max Weber on the Riddle of Political Change in Modern Societies*, Topoi 2022, s. 75, <https://doi.org/10.1007/s11245-021-09761-2>.

dencji władzy centralnej. Autonomia hierarchii wiąże się z zagadnieniem podziału władzy, ale bardziej z tym zagadnieniem związana jest rywalizacja między różnymi hierarchiami. Sprawa autonomii w ramach hierarchii konstytucyjnej bardziej związana jest z istnieniem wyjątków od bezpośredniego podporządkowania danej normie. Konstytucja może gwarantować określony zakres swobody ze względu na dopuszczenie lepszego rozeznania w sprawach specjalistycznych, choćby związanych z danym terenem. Uprawnienia prawodawcze jednostek samorządu terytorialnego lub samorządów zawodowych mogą być widziane jako przejaw autonomii w ramach hierarchii konstytucyjnej, zakładającej tworzenie prawa przez organy władzy prawodawczej.

Poczucie autonomii może być złudzeniem, gdy istnieją ograniczenia, które faktycznie wpływają na możliwość działania i podejmowania decyzji. Ograniczenia takie mogą wynikać z przepisów prawa, formalnie mówiące o niezależności, ale uprawniające wybrane podmioty do nadzoru, ograniczającego faktyczną swobodę w stopniu, w którym nie mamy do czynienia już z autonomią²². Ocena stopnia ingerencji władzy, czy to w sposób faktyczny czy formalny, może być uznawana za zagadnienie subiektywne, jednak można taką ocenę powiązać z analogicznymi przypadkami np. w innych krajach lub okresach. Oczywiście także posługiwanie się pojęciem autonomii może oznaczać różne zagadnienia, w zależności od kontekstu. W ramach teorii rywalizacji hierarchii pojęcie autonomii łączy się przede wszystkim z zagadnieniami prawodawczymi, ale także z zagadnieniami politologicznie rozumianej władzy. Przy analizie faktycznego istnienia autonomii należy uwzględniać także wiele innych czynników, dotyczących nacisków społecznych, czynników ekonomicznych czy dotyczących informacji²³, a nawet czynników psychologicznych. Kwestie autonomii jednostki i organizacji w wielu wypadkach łączą się ze sobą, jednakże z perspektywy prawa publicznego priorytetowe znaczenie mają konkretne przepisy, dotyczące autonomii poszczególnych rodzajów podmiotów, jak również stosowanie takich przepisów²⁴.

²² A. Chmielarz-Grochał, *O możliwości kształtowania świadomości konstytucyjnej przez sądy administracyjne*, „Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej” 2022, nr 2, s. 24, <https://doi.org/10.36280/AFPiFS.2022.2.22>.

²³ P. Szreniawski, *Teoria rywalizacji hierarchii*, Lublin 2020, s. 18.

²⁴ M.A. Wilkinson, M.W. Dowdle, *Questioning the Foundations of Public Law*, Oxford 2018, s. 14.

Dostrzeganie potrzeby autonomii wybranych podmiotów, mających kluczowe znaczenie dla dobra całości państwa, zawiera w sobie ryzyko ich alienacji²⁵, jednakże z drugiej strony brak ich autonomii może prowadzić do braku faktycznego pełnienia przez nie przewidzianych dla nich roli. W przypadku relacji między autonomią i alienacją prawa, oddalenie się formalnie obowiązujących norm prawnych od praktyki społecznej może być kluczowym elementem oceny jakości prawa. Pozostawianie określonej samodzielności tworzy przyzwyczajenia dotyczące odpowiedzialności²⁶, sprzyjające podejmowaniu decyzji w kontekście wyznaczonym przez sytuację, przy uwzględnieniu zarówno posiadanych zasobów, jak też wielu czynników należących do otoczenia. Samodzielność w zakresie tworzenia prawa jest istotnym elementem autonomii organizacji, w tym samorządów. W odniesieniu do zagadnienia autonomii, jakość prawa analizowana może być w przypadkach tworzenia prawa wewnętrznego przez organizacje. Statuty i regulaminy, regulujące wiele szczegółowych kwestii, dotyczących procedur wewnętrznych czy obowiązków członków, muszą być zgodne z konstytucją i aktami prawa rangi ustawowej²⁷, jednakże powinny uwzględniać także specyfikę, dotyczącą np. branży, w jakiej działa dana organizacja. Specyficznymi przypadkami, łączącymi kwestie zwyczajów i regulacji, są zagadnienia takie, jak etyka działań członków samorządów zawodowych²⁸, czy też prawa osób korzystających z określonych usług, np. prawa pacjenta²⁹.

²⁵ J.T. Hryniewicz, *Polityczny i kulturowy kontekst rozwoju gospodarczego*, Warszawa 2004, s. 54.

²⁶ A. Negri, *Co jest dobrem? Autonomiczny i paternalistyczny styl zarządzania*, „Coaching Review” 2014, nr 1, s. 11.

²⁷ W. Płowiec, *Koncepcja aktu prawa wewnętrznego w Konstytucji RP*, Poznań 2006, s. 133 et seq.

²⁸ P. Rotengruber, *Samorząd zawodowy – sojusznik czy wróg społeczeństwa obywatelskiego*, „Annales. Etyka w Życiu Gospodarczym” 2018, nr 2, s. 49, <http://dx.doi.org/10.18778/1899-2226.21.2.03>.

²⁹ B. Kmieciak, *Prawa pacjenta: refleksje w stronę zmian* [w:] *Prawo i polityka w sferze publicznej: perspektywa wewnętrzna*, red. P. Jabłoński, J. Kaczor, M. Pichlak, Wrocław 2017, s. 160.

Literatura

- Błachut M., *Autonomia podmiotu a neutralność moralna prawa* [w:] *Z zagadnień teorii i filozofii prawa – Autonomia prawa ze stanowiska teorii i filozofii prawa*, red. J. Helios, Wrocław 2003.
- Brańka T., *Autonomia terytorialna we współczesnych stosunkach międzynarodowych*, Poznań 2022.
- Brzozowski W., *Autonomia związków wyznaniowych jako zasada ustrojowa i prawo podmiotowe*, „Przeгляд Prawa Konstytucyjnego” 2023, nr 1, <https://doi.org/10.15804/ppk.2023.01.02>
- Chmielarz-Grochal A., *O możliwości kształtowania świadomości konstytucyjnej przez sądy administracyjne*, „Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej” 2022, nr 2, <https://doi.org/10.36280/AFPiFS.2022.2.22>
- Cuyppers S., *Autonomia hierarchiczna, samoidentyfikacja i samoocena*, „Etyka” 2010, nr 43.
- Hryniewicz J.T., *Polityczny i kulturowy kontekst rozwoju gospodarczego*, Warszawa 2004.
- Iwanek J., *Pojęcie autonomii terytorialnej we współczesnej europejskiej przestrzeni demokratycznej* [w:] *Autonomia terytorialna w perspektywie europejskiej*, t. I, *Teoria – Historia*, red. M. Domagała, J. Iwanek, Toruń 2014.
- Iwanek J., *Prawnokonstytucyjne położenie regionów autonomicznych w Hiszpanii* [w:] *Oblicza decentralizmu*, red. J. Iwanek, Katowice 1996.
- Kmiecik B., *Prawa pacjenta: refleksje w stronę zmian* [w:] *Prawo i polityka w sferze publicznej: perspektywa wewnętrzna*, red. P. Jabłoński, J. Kaczor, M. Pichlak, Wrocław 2017.
- Kozłowska M., *Autonomia i regionalizm a integralność państwa* [w:] *Decentralizacja i centralizacja administracji publicznej. Współczesny wymiar w teorii i praktyce*, red. B. Jaworska-Dębska, E. Olejniczak-Szałowska, R. Budzisz, Łódź 2019, <https://doi.org/10.18778/8142-301-4.04>.
- Kuchciak A., *Autonomia terytorialna w europejskich krajach śródziemnomorskich* [w:] *Aktualne problemy ochrony wolności i praw mniejszości w Polsce i na świecie*, red. J. Banach-Gutierrez, M. Jabłoński, Wrocław 2017.
- Magalhães P.T., *Charisma and Democracy: Max Weber on the Riddle of Political Change in Modern Societies*, *Topoi* 2022, <https://doi.org/10.1007/s11245-021-09761-2>.
- Myszka-Strychalska L., *Autonomia jako zadanie (auto)edukacyjne młodzieży*, „Roczniki Pedagogiczne” 2020, nr 4, <https://doi.org/10.18290/rped20124-8>.
- Negri A., *Co jest dobrem? Autonomiczny i paternalistyczny styl zarządzania*, „Coaching Review” 2014, nr 1.
- Płowiec W., *Koncepcja aktu prawa wewnętrznego w Konstytucji RP*, Poznań 2006.
- Popławska A., *Idea samorządności, Podmiotowość – Autonomia – Pluralizm*, Białystok 2001.
- Pulka Z., *Opozycja instrumentalizm-autonomia w perspektywie filozofii prawa* [w:] *Z zagadnień teorii i filozofii prawa – Autonomia prawa*, red. W. Gromski, Wrocław 2001.

- Rotengruber P., *Samorząd zawodowy – sojusznik czy wróg społeczeństwa obywatelskiego*, „Annales. Etyka w Życiu Gospodarczym” 2018, nr 2, DOI: <http://dx.doi.org/10.18778/1899-2226.21.2.03>.
- Rutkowska M., Susabowska K., *Paradoks autonomii jednostki w samokierującym się zespole*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2015, nr 230.
- Sciarra S., *Rule of law and mutual trust: a short note on constitutional courts as “institutions of pluralism”* [w:] *The Role of Constitutional Courts in the Globalised World of the 21st Century. Proceedings of the 2018 Conference of the Constitutional Court of the Republic of Latvia*, Riga 2019.
- Smolak M., *Sądownictwo konstytucyjne a autonomia prawa wobec polityki*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2003, z. 1.
- Srokosz J., *Ukryta polityczność – uzasadnienie merytokratyczne i jego rola w prawotwórstwie*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2020, t. CXXII, <https://doi.org/10.19195/0137-1134.122.6>.
- Szreniawski P., *Teoria rywalizacji hierarchii*, Lublin 2020.
- Świslak M., *Autonomia publicznych uczelni akademickich w Polsce*, Lublin 2022.
- Uliasz J., *Władza sądownicza wobec partii politycznych w Polsce – zagadnienia wybrane*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2011, nr 2, <https://doi.org/10.15804/ppk.2011.02.05>.
- Vuković D., Spaić B., *Parallel Normative Reality: The Informal Order of Corruption and Clientism in Serbia*, „Sociologija” 2022, nr 4, <https://doi.org/10.2298/SOC2204519V>.
- Wilkinson M.A., Dowdle M.W., *Questioning the Foundations of Public Law*, Oxford 2018.
- Żyndul J., *Państwo w Państwie? Autonomia narodowo-kulturalna w Europie Środkowo-wschodniej w XX wieku*, Warszawa 2000.